

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Ду Лін

«Трактування образу І. Мазепи в операх ХІХ – ХХ століть:

аксіологічний аспект», подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво»,

галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»

Актуальність теми дослідження і притаманна йому наукова новизна визначаються переглядом історичної ролі Гетьмана Івана Мазепи, відзначеної у мистецтві Європи. Робота Ду Лін виникла на гребні тієї хвилі викриття панівних в історії і мистецтві колишньої імперії («імперії зла») оцінок і концепцій образу українського героя, що упродовж довгих років формували уяву про нього як зрадника і злочинця. На основі вивчення історичних документів і художніх інтерпретацій цього образу в операх різних часів і національних культур, дисертантка приходить до висновку щодо порочності тлумачення цього образу в російській культурі, скерованого імперськими амбіціями, що й досі не вшухають.

В аргументації актуальності теми дослідження в роботі Ду Лін принципову важливість має той широкий діапазон значень, що від початку визначив властивість інтерпретаційного поля, що склалося навколо українського Гетьмана, перетвореного фантазією митців на художній образ. Тож розгляд цієї історичної постаті з позицій її трактування в оперному мистецтві постає як цілком обумовлений властивостями художньої логіки, що склалася історично.

Логічним постає застосування аксіологічного методу дослідження граней художнього образу Гетьмана, відтвореного в операх ХІХ – ХХІ століть. Адже переоцінка цінностей, властива аналітичному підходу до осмислення історичних змін у тлумаченні певних персонажів у мистецьких творах, постає у рецензованому дослідженні як цілком доцільна, оскільки сприяє об'єктивації

предмету дослідження, як і вмотивуванню множинності оперних версій щодо інтерпретування постаті універсально обдарованого Гетьмана України Івана Мазепи.

Значну роль у доказах важливості постаті Івана Мазепи не тільки в контексті української культури, але й західноєвропейського мистецтва, зокрема, оперного, набувають ті наведені Ду Лі́н художні твори, де славетний Гетьман постає як символ нескореності, незламності, свободи і волі, що відображується у романтичній фантазії. Саме таким чином образ Івана Мазепи відтворений, зокрема, в поемі В. Гюґо і трансцендентному етюді Ф. Ліста, присвячених легендарному українському Гетьману.

Задля надання об'єктивних історико-художніх оцінок постаті Івана Мазепи в оперному мистецтві дослідниця уводить до дослідження широке коло наукових напрямів (серед таких – історія України, історія музики, оперного мистецтва, аксіологія культури, інтерпретологія). До цього переліку наук доречно було би додати й методологію як вчення про метод, і онтологію, залучену до дослідження з метою виявлення ціннісних засад, вміщених до художнього тексту. Дисертантка приділяє чимало уваги розкриттю сутності і прояву аксіологічного методу у музикознавстві і з'ясуванню специфіки онтології художнього тексту. Сукупність наук, уведених до дисертації, обумовлює повноту осмислення теми роботи, котрій *a priori* властива полемічність і неоднозначність оцінки репрезентованих у ній художніх інтерпретацій образу І. Мазепи, а також об'єктивність у розкритті концепції дослідження.

Розкриття теми дослідження потребувало від дисертантки глибокого вивчення історичної літератури з метою встановлення дійсних фактів з життя Івана Мазепи. На основі ретельного вивчення історичних досліджень, дисертантка ставить за мету розкрити передісторію виникнення мистецької романтизації подій життя українського Гетьмана (навчання, служіння, обрання, кохання), що обумовили сюжетне «коло» багатьох художніх творів.

Дисертантка вправно наводить історичні відомості, завдяки котрим склалися численні легенди і міфи про Мазепу, розсудливо зважуючи «*pro et contra*» щодо їх достовірності.

Надзвичайно доречним є і складений дисертанткою забезпечений коментарями список художніх творів, присвячених І. Мазепі. Як загальне спостереження дослідниці тут постає встановлення у таких творах взаємодії історичного і символіко-романтичного підходів до відтворення наскрізного образу українського героя. Як органічна складова такого списку постає і коментований перелік оперних творів, присвячених розкриттю суперечливого образу. У цьому контексті як наслідок аналітичних розвідок Ду Лін щодо світової «мазепіани» (с. 74) викарбовується той сукупний «мазепенський сюжет» (с. 66 дослідження), що постає як стрижень митецьких інтерпретацій постаті українського генія як «легендарно-героїзованого образу» (там само).

Надзвичайно перспективним щодо подальшого використання в музикознавстві і, зокрема, оперології, постає уведення до дисертаційного тексту такого складно-складеного поняття як «опера іконографія». Якщо в роботі Ду Лін наведене поняття цілком пов'язано з образом «головного героя» дослідження (тобто, Іваном Мазепою), то у подальшому його використання може бути закономірно поширеним і на вивчення інших персонажів, перетворених на «бродячих героїв» у мистецтві опери.

Наявність аналітичних начерків, де предметом аналізу постає як оперні клавіри/партитури, так і оперні вистави/режисерські версії, сприяють багатогранному розкриттю теми дослідження. Адже у світлі новітньої *режи-опери* уможлиблюється створення таких сценічних версій класичних опер, у котрих їх традиційні прочитання поступаються кардинальним переосмисленням, обумовленими процесами переоцінки цінностей.

Цінним досягненням аналізованої праці є поданий у підрозділі 2.1. є не тільки аналіз опери «Мазепа» М. Гранваль, але і уведений до роботи творчий портрет французької композиторки.

Важливим є спостереження авторки дослідження щодо того, що вже у другій половині XX століття в українському мистецтві відбувається переосмислення образу І. Мазепи, коли замість традиційно затвердженого імперією негативного ставлення до Гетьмана почали виробляться оцінки його життєдіяльності з позицій його внеску як державного діяча до історії України. Такі переосмислення образу І. Мазепи, як і його ролі в історії країни, історично обумовлюють появу в 2017 році новітньої сценічної інтерпретації опери, представленої на сцені ХНАТОБу імені М.В. Лисенка.

В аналізі постановки цієї опери авторка дисертації вдається не тільки до її сценічної інтерпретації, але і до оперної драматургії, як і до аспектів переосмислення поетичного тексту в українському перекладі. Таким чином, поданий у підрозділі аналіз оперної версії 2017 року набуває цілісності, що підвищує науковий рівень роботи Ду Лін.

Питання:

1. Чим пояснити, що своєрідним «піком» зацікавленості до відтворення образу Івана Мазепи в оперному мистецтві постає доба пізнього романтизму?
2. Які жанрові вирішення є характерними для композиторської інтерпретації образу Івана Мазепи як оперного героя?
3. Що визначає специфіку таких близьких аналітичних підходів, як аксіологічний і цінностний, що використовуються у рецензованому дослідженні?

Побажання.

На думку рецензента, було би цілком доречним увести до роботи Додатки, де були би наведені, наприклад, портрети І. Мазепи, про котрі дослідниця згадує у підрозділі 1.1, а також і інші артефакти, важливі для розкриття теми дослідження (подані, зокрема, в підрозділі 1.3). Було би доцільним також подати у Додатках нотні приклади аналізованих творів, а

також фотографічні матеріали з сценічних постановок тих опер, що вивчаються в дослідженні.

Зауваження.

Перше зауваження стосується хронологічних меж дослідження. Якщо у темі дослідження вказаний період, що охоплює XIX – XX століття, то у предметі дослідження історичний період поширений і на XXI століття (див. с. 2). Таке хронологічне неспівпадіння слід пояснити виходом наукової концепції авторки дослідження у площину XXI століття у зв'язку із розглядом доленосної постановки опери «Мазепа» у ХНАТОБ імені М. В. Лисенка, що відбулася 2017 року.

Друге зауваження обумовлене тим, що авторка дослідження, розглядаючи загальне і особливе в художній інтерпретації образу Івана Мазепи, визначаючи географічний обсяг досліджуваного матеріалу, визначає географічний обсяг досліджуваного матеріалу як «український і європейський» (див. підрозділ 1.3). Оскільки Україна цілком відноситься до Європи, такий розподіл виявляється недоречним.

Зазначу, що обидва зауваження не мають принципового значення і не впливають на загальну високу оцінку дослідження Ду Лін. Що цілком відповідає рекомендації рецензованого дослідження до друку, що обумовлене актуальністю і науковою новизною роботи, адже сприятиме затвердження на новітньому етапі розвитку українського музикознавства аксіологічного методу, а також уведення аргументованих положень щодо перегляду в художній культурі в цілому і в опері, зокрема, ролі Гетьмана Івана Мазепи у будівнанні основ Незалежної України.

Висновок.

Дисертація Ду Лін «Трактування образу І. Мазепи в операх XIX – XX століть: аксіологічний аспект», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво», галузь знань 02 – «Культура і

мистецтво», є цілісним, оригінальним, завершеним дослідженням, також таким, що цілком відповідає офіційним вимогам до робіт подібного рангу.

Враховуючи зазначене вище, як цілком обґрунтований постає наступний висновок.

Авторка дослідження «Трактування образу І. Мазепи в операх ХІХ – ХХ століть: аксіологічний аспект» Ду Лін заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 – «Музичне мистецтво», галузь знань 02 – «Культура і мистецтво».

Рецензент –

доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри історії української
і зарубіжної музики ХНУМ
імені І. П. Котляревського

Ірина ДРАЧ